

СЕКЦІЯ «УКРАЇНА – АСОЦІЙОВАНИЙ ЧЛЕН ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ МОВНИХ ІНСТИТУЦІЙ»

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПISУ

Терянік Д.О.,

здобувач вищої освіти академічної групи Б 1/1

Миколаївський національний аграрний університет

Мова – духовний скарб народу. Нині українська мова є однією з найбагатших і найрозвиненіших мов нашого світу. Вона є рідною не тільки для більшості населення нашої країни, рідною її вважає близько 50 мільйонів людей на нашій планеті. Наш правопис формувався протягом великої кількості часу і зазнав дуже багато етапів розвитку та змін, перш ніж дійти до нас у тому вигляді, яким ми знаємо його сьогодні та активно ним користуємось.

1. ДОІСТОРИЧНЕ «РУСЬКЕ» ПИСЬМО.

Кияни, знаходячись у центрі східнослов'янського державного життя, вміли писати вже певне десь у віці по Христі, коли не давніше. У IX столітті східнослов'янське письмо мусило бути вже обреш розвиненим, коли того віку повився навіть переклад Євангелії та Псалтиря з мови грецької на мову «руську». Що це за «руське» письмо було, наука остаточно відповіді не має.

2. ДАВНІЙ БОЛГАРСЬКИЙ ПРАВОПIS

Коли пізніше, влітку 988 року, наступило офіційне вже Хрещення киян, то у той час прийнято потрібні богослужбові книжки з Болгарії, прийнято й болгарський правопис, що його упорядкували Костянтин (869) і Мефодій (885) та їхні учні. Запозичений з Болгарії правопис міцно запанував у нас і тримався, звичайно зі змінами, аж до Нового часу.

3. ЄВФІМІЇВ ПРАВОПIS XIV СТ.

Мова, як живий організм, невпинно змінювалася, тоді як правопис лишався незмінним. І таку реформу зробив перший митрополит Тирнівський Євфимій у Болгарії, у другій половині XIV ст. Під кінець XIV ст. цей Євфиміїв правопис прийшов й в Україну, де його добре прийняли. Євфиміїв правопис викликав в Україні великі правописні проблеми.

4. ПІВНІЧНОУКРАЇНСЬКІ ОЗНАКИ У ПРАВОПISІ XV-XVII СТ.

Перші українські, більш організовані канцелярії, повстали в нас за часів Литовської руської держави ще з XIV ст. Канцелярійною мовою того часу стала мова північноукраїнська зі своїми характерними ознаками. З мови канцелярійної ці ознаки перейшли й до правопису книжкового й міцно трималися тут аж до кінця XVII ст., а по часті й до кінця XVIII ст.

5. ПРАВОПIS МЕЛЕТІЯ СМОТРИЦЬКОГО 1619 РОКУ

Упорядником нового правопису в Україні став того часу славний вчений Мелетій Смотрицький (1578-1633), родом з містечка Смотрича на Поділлі. 1619-го року вийшла у світ відома його праця «Граматики славенския правильное синтагма». Ця граматика на цілих 150 років стала головним

джерелом граматичного знання для всього слов'янського світу. Правопис Смотрицького запанував в усіх народах, що вживали кирилівське письмо.

6. ЗАПРОВАДЖЕННЯ ГРАЖДАНКИ 1708 РОКУ

У березні 1708 року з наказу царя Петра, замінено стародавню кирилицю на нову гражданку, а кирилиці дозволено вживати тільки для церковних видань. Це був дуже дошкульний удар для розвитку українського правопису, бо його силою поєднано з російським письмом.

7. ПРАВОПИС ЗА І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Року 1798-го появилася "Енеїда" Котляревського. Українська жива мова нарешті остаточно стала мовою літературною. Зачинатель нової української літератури, І. Котляревський, не став батьком нового правопису. Писали тоді правописом етимологічним, зовсім невідповідним до нової літературної української мови. Процес творення нового українського правопису розпочався з початку ХІХ віку й тягнеться аж до тепер.

8. ПРАВОПИС О. ПАВЛОВСЬКОГО 1818 РОКУ

Батьком нового правопису став Олександр Павловський, автор першої в ХІХ ст. української граматики що вийшла в 1818 році. Павловський перший звернув увагу на багатство української мови, на звуки, і він перший спробував створити правопис фонетичний, його підтримали Квітка-Основ'яненко та Гулак-Артемовський.

9. ПРАВОПИС М. МАКСИМОВИЧА 1827 РОКУ

На жаль, на заваді фонетичного правопису став тоді великий знавець мови М. Максимович (1804-1873). За невеликими винятками, етимологічна система Максимовича не знайшла собі прихильників у Великій Україні; зате вона буйно розцвіла в Галичині.

10. ПРАВОПИС "РУСАЛКИ ДНІСТРОВОЇ" 1837 РОКУ

В історії розвитку українського правопису незабутній внесок зробила "Русалка Дністровая" — збірник 1837 р., випущений у Будапешті; редакторами "Русалки" була "Руська трійця" — отці Шашкевич, Головацький і Вагилевич. Правопис цього збірника рішуче порвав із старовиною й автори його першими вжили повністю того правопису, який де в чому панує в українській письменності й тепер.

11. КУЛШІВКА 1856 РОКУ

Популяризатором цього нового правопису був у нас славний письменник П. Куліш (1819-1897). Починаючи з року 1856-го, коли видав він відомі "Записки о Южной Руси", Куліш остаточно стає прихильником правопису фонетичного й популяризує його у своїх численних виданнях. Але треба зауважити, що він не вніс до правопису нічого нового, — він тільки зібрав і широко спопуляризував усе те найкраще з правопису, що було вже до нього.

12. ПРАВОПИС КИЇВСЬКИЙ 1873 РОКУ

В історії розвитку правопису треба згадати ще працю редакторів наукового видання "Записки Юго-Западнаго отдела Географическаго Общества", якого І том вийшов був 1873 року. З-поміж співробітників цього журналу були В. Антонович, М. Драгоманов, П. Житецький, М. Лисенко та ін.; ось у цьому журналі знаходимо вже, власне кажучи, цілком сучасний

фонетичний правопис. Вплив правопису цих "Записок" на правопис український беззаперечний і вплив цей був дуже корисний.

13. ДРАГОМАНІВКА 1877 РОКУ

Але були в нас спроби й корінної зміни українського правопису. Наш український учений Ммхайло Драгоманів у своїх женеvських виданнях 1877 року писав уже по-новому, намагаючись кожний звук передати окремою буквою. На якийсь час "драгоманівка" поширилась була в Галичині, але ненадовго.

14. ЖЕЛЕХІВКА 1886 РОКУ

1886 року вийшов відомий "Малорусско-німецький словар" Євгена Желехівського, який сильно вплинув на усталення фонетичного правопису в Галичині. Властиво, в цім Словнику знаходимо вже вповні складений той фонетичний правопис, що його шкільна влада в 1893 р. запровадила була по школах Галичини. Новиною цього правопису, названого "желехівкою", було послідовне вживання *ї* не тільки на початку складу замість *-йі-*, але й по приголосній на місті давніх *Ѣ* та *ѣ*, наприклад: *сніг, тїло, сіно, діло — діл, ніс—несу*, але *ніс — нос*, *діл — дол*у й т. п. Желехівка міцно запанувала серед прихильників фонетичного правопису як у Галичині, так і на Буковині.

15. ЗАПРОВАДЖЕННЯ ФОНЕТИЧНОГО ПРАВОПИСУ В ГАЛИЧИНІ 1893 РОКУ

Трохи пізніш, за 90-х років минулого століття, фонетика таки перемогла етимологію. В урядовім запровадженні фонетичного правопису в Галичині дуже багато попрацювали проф. Ст. Смаль-Стоцький та д-р Ф. Гартнер, що року 1893-го випустили у Львові свою відому працю "Руска граматика"; книжку цю шкільна влада допустила до шкіл як підручника. Російський уряд дипломатичною дорогою протестував проти зміни етимологічного письма на фонетичне.

16. ГРІНЧЕНКІВКА, КИЇВСЬКИЙ ПРАВОПИС 1908 РОКУ

Під час першої революції в Росії, з 17 жовтня 1905 року, впали нарешті правописні заборони в Великій Україні, накладені ще законом 1876 р. Відразу повстала українська преса й відразу ж запанував фонетичний правопис, що був виробився тут ще до 1876 року. Запанував правопис Бориса Грінченка, чому цей правопис часом звуть "грінченківкою". Року 1908-1909 вийшов відомий "Словарь української мови", що його редагував Б. Грінченко. Ось цей правопис і запанував в Україні, і тримається у нас аж до сьогодні.

17. ПРАВОПИСНА СИСТЕМА ІВАНА ОГІЄНКА 1918-1919 РОКІВ

Весною 1919 року скликана була Правописна комісія з найвидатніших українських учених і педагогів, і цій комісії проф. І. Огієнко подав на розгляд свої раніше складені "Правила українського правопису". Комісія багато раз збиралася й ґрунтовно обговорювала кожне правописне правило й працю закінчила, правопис ухвалила. На жаль, політичні події пішли так, що вироблений правопис оголошений для вжитку не був.

18. АКАДЕМІЧНИЙ ПРАВОПИС 1920-1921 РОКІВ

Пізніше, 20 лютого 1920 року, Всеукраїнська Академія наук знову переглянула ці "Правила" й ухвалила їх до загального вжитку з деякими

малими доповненнями. Так з'явився перший авторитетний правописний кодекс в Україні, так званий академічний правопис, виник шляхом, якому з наукового боку не можна нічого закинути. Народний комісаріат освіти затвердив його в 1921 році для вжитку в Україні.

19. АКАДЕМІЧНА СИСТЕМА УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ 1928 РОКУ

Академія наук та народний комісаріат освіти незабаром узялися знову за правопис. Народний комісар освіти цей правопис, як компромісовий, таки затвердив 6 вересня 1928 р., Українська Академія наук також прийняла його 31 березня 1929 р., Наукове товариство ім. Шевченка у Львові 29 травня того ж року приєдналася до цієї ухвали. В Україні фактично повстало два правописи: урядовий і вчительський, що різнилися писанням чужих слів.

20. НОВИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ПРАВОПИС 1945 РОКУ

На початку 1942 року радянський уряд в Україні доручив Академії наук поновити свою роботу над упорядкуванням українського правопису. Того ж 1942 року 2 жовтня Академія наук схвалила складений правопис і передала його на затвердження радянському урядові. Уряд не поспішав і доручив перегляд складеного правопису ще й новій Комісії й Раді народних комісарів, яка остаточно затвердила його 8 травня 1945 року. Так на евакуації виник новий правопис.

21. ПРАВОПИС НА ЕМІГРАЦІЇ

За межами Батьківщини в роках 1919-1920 та 1941-1945 опинилися сотні тисяч українців, серед них чимало й видатних українських учених. Утворилося багато своїх наукових установ, різних типів шкіл, видавництв, розвинулася українська преса. І всі вони стали ґрунтувались на академічному правописові 1928 року. Відстає ще Канада та Америка, але помалу й тут усі переходять на академічний правопис. До певної міри вже зацепилося в нас гасло: "Для одного народу — один правопис!"

22. СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС.

22 травня 2019 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 437 «Питання українського правопису», якою схвалив нову редакцію «Українського правопису». Для впровадження нової редакції зараз триває перехідний етап. Під час цього етапу кожна установа самостійно приймає рішення щодо використання нової редакції. Нова редакція повернула до життя деякі особливості правопису 1928 року (так званого Харківського правопису), які були частиною української орфографічної традиції. При цьому комісія керувалася розумінням того, що й мовна практика українців другої половини ХХ — початку ХХІ ст. вже стала частиною української орфографічної традиції.

Кожен правопис складається головним чином на основі двох засад: історично-етимологічної та фонетичної — тобто, з одного боку пишуть так, як писали в старовину, а з другого — пильнують цей правопис по можливості пристосувати й наблизити до живої вимови. Незабутня "руська трійця" в "Русалці Дністровій" 1837 року рішуче заявила: "Пиши, як чуєш, а читай, як видиш", і до осягнення цього гасла весь час прямує український правопис. Здебільшого український правопис дійсно фонетичний, але й елементів